

Сохатюк Л. М.

Київський національний університету імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто стан проблем і сучасні виклики у сфері державного регулювання охорони довкілля в Україні та визначено перспективні шляхи щодо розв'язання проблемних питань у даній сфері. Зокрема, обґрунтовано необхідність у комплексному дослідженні сучасних викликів державного регулювання охорони довкілля в Україні, виявленні основних проблем і пошуку шляхів удосконалення механізмів екологічного управління з урахуванням екологічних стандартів і глобальних тенденцій сталого розвитку. Враховуючи багатоаспектний характер існуючих проблем в контексті досліджуваної теми, сучасні виклики у сфері охорони довкілля в Україні класифіковано за визначеними узагальнюючими напрямками. Наголошено на необхідності термінових та консолідованих дій як на державному так і на міжнародному рівні щодо проведення ефективної оцінки та подальшого відновлення довкілля. Систематизовано та подано основні шляхи подолання існуючих викликів у сфері охорони довкілля: інституційне зміцнення; євроінтеграція; залучення інвестицій; моніторинг і відновлення довкілля після війни; екологічна освіта; подолання корупційних ризиків. Визначено необхідні ресурси для впровадження перспективних заходів вирішення проблем та подолання викликів у сфері охорони довкілля в Україні. Зазначено, що сучасні виклики державного регулювання охорони довкілля в Україні потребують комплексного підходу, який поєднує: ефективну екологічну політику, достатнє фінансування, цифрові інструменти управління, міжнародну підтримку, активну участь громадянського суспільства. Подолання існуючих проблем потребує системного підходу, ефективної міжвідомчої координації, посилення міжнародного партнерства та активної участі громадського суспільства.

Ключові слова: державне регулювання, органи державної влади, природоохоронна діяльність, екологія, державна екологічна політика, механізми, охорона довкілля.

Постановка проблеми. В умовах глобальної екологічної кризи питання охорони довкілля набуває особливого значення для забезпечення сталого розвитку України. Незважаючи на наявність розвиненої системи екологічного законодавства, численних державних програм та міжнародних зобов'язань, рівень ефективності у сфері охорони навколишнього природного середовища залишається недостатнім.

Сучасні виклики, пов'язані з воєнними діями, руйнуванням промислової інфраструктури, забрудненням територій, а також наслідками зміни клімату, потребують переосмислення ролі держави в екологічній політиці. Наявні механізми контролю та управління природоохоронною діяльністю часто виявляються фрагментарними, неузгодженими та не здатними забезпечити належну реалізацію екологічних норм.

Крім того, спостерігається низький рівень екологічної свідомості суспільства, обмежене фінансування природоохоронних заходів, недосконалість системи екологічного моніторингу та оцінки

впливу на довкілля. Це створює загрозу для екологічної безпеки держави та здоров'я населення.

Протягом 33 років незалежності так і не вдалося створити сучасну систему належного екологічного врядування (НЕВ), яка би була прозора, залучала до участі у прийнятті рішень різні зацікавлені сторони, була б підзвітною суспільству, ефективною та впроваджувала узгоджену на всіх рівнях політику. Основою НЕВ є спроможна інституційна система державних органів влади, яка зможе гідно та в строки реалізувати завдання, які стоять перед Україною згідно з переговорним розділом 27 «Довкілля та зміна клімату» для вступу в ЄС. Реформа інститутів державної влади в царині охорони довкілля та зміни клімату є нагальною потребою і вирішальною передумовою для успішного проходження чи не найбільш складного розділу переговорної рамки про вступ, оскільки на відміну від зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, тепер буде недостатньо просто прийняти європейське законодавство, але і довести його впровадження [5].

Отже, постає необхідність у комплексному дослідженні сучасних викликів державного регулювання охорони довкілля в Україні, виявленні основних проблем і пошуку шляхів удосконалення механізмів екологічного управління з урахуванням екологічних стандартів і глобальних тенденцій сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти державного регулювання природоохоронної діяльності розглядалися такими авторами, як: А. Пугач [10] (державне управління охорони довкілля); К. Рябець [11] (адміністративно-правове регулювання навколишнього природного середовища); Н. Тішкова [12] (реформування державного управління охороною навколишнього середовища); В. Микулець [7] (правові аспекти компенсацій екологічної шкоди в наслідок війни РФ в Україні); В. Бредіхіна [1] (юридична природа поняття ресурсно-екологічної безпеки); А. Головка [2] (загальнотеоретична характеристика правових принципів природоохоронної діяльності) та ін.

Але, попри достатню кількість наукових досліджень та наявності розвиненої нормативно-правової бази, ефективність державного регулювання сфери охорони довкілля залишається недостатньою через низку сучасних викликів.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану проблем і сучасних викликів у сфері державного регулювання охорони довкілля в Україні та визначення перспективних шляхів щодо розв'язання проблемних питань у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з розуміння поняття «державне регулювання», вважаємо за потрібне дослідження даного питання розглядати крізь призму правових, економічних та державно управлінських аспектів.

Перед Україною, як країною, де понад 11 років відбуваються воєнні дії, зокрема, майже 4 роки повномасштабного вторгнення, стоять надскладні виклики щодо боротьби за екологічну безпеку та відновлення довкілля.

Варто зазначити, що від початку повномасштабного вторгнення екологічні злочини значною мірою документуються. Станом на початок 2025 року зафіксовано понад 7 500 випадків екологічних правопорушень, що вже призвели до збитків у 82 мільярди євро. Це не враховуючи нещодавніх пошкоджень на Чорнобильському конфайнменті. Руйнування Каховської греблі, отруєння річки Сейм, великий розлив нафти в Керченській протоці, спричинений аварією російських танкерів «Волгонефть-212» і «Волгонефть-239»,

а також напівзруйнований стан Чорнобильського конфайнменту є одними з найсерйозніших збитків, свідками яких ми стали. Крім того, майже 25% загальної території України забруднено вибухонебезпечними речовинами, 557 шахт перебувають під окупацією і не мають належного догляду. Під окупацією опинилися 10 національних парків, 8 природних заповідників і 2 біосферні заповідники. Також пошкоджено 744 водогосподарські об'єкти, для відновлення яких необхідно 7,7 млрд євро [4].

На жаль, перелік російських злочинів нині має відкритий характер – про загальні показники шкоди, завданої Україні війною, можна буде говорити лише після її завершення [7]. Втім уже сьогодні наявні дані доводять злочинний характер дій росії та її поплічників. Нині центральний орган виконавчої влади з питань захисту довкілля та природних ресурсів України передусім звертає увагу на: 1) пошкодження ядерних установок, загрози ядерній та радіаційній безпеці; 2) атаки загарбницької армії росії на інфраструктурні та промислові об'єкти (нафтобази, промислові підприємства, транспортні інфраструктурні вузли) і внаслідок цього токсичне забруднення довкілля; 3) забруднення довкілля під час безпосередніх бойових дій (розливи палива, забруднення від знищеної військової техніки та озброєння, (не) розірвані ракети та авіабомби); 4) руйнація українських екосистем (зокрема заповідних) під час бойових дій; 5) завдання шкоди системам водопостачання, водовідведення та комунікаціям, а також руйнація морських екосистем [6].

Наведені дані додатково вказують на необхідність напрацювання державою механізмів щодо отримання відповідних компенсацій від держави-агресорки, адже цього, очевидно, волітиме український народ.

Однак, недостатніми є лише зусилля для посилення та імплементації законів, що захищають довкілля, а також притягнення до відповідальності винних за шкоду, нанесену у зв'язку зі збройними конфліктами, а необхідні сильні державні інституції та ефективні правові норми, відповідальне лідерство, що підкріплене науково обґрунтованими рішеннями, які б реально захищали екосистеми [9, с. 8].

Варто зазначити, що питання міжнародно-правового захисту довкілля у період збройного конфлікту є предметом регулювання норм міжнародного гуманітарного права (МГП), міжнародного кримінального права, міжнародного права навколишнього середовища та міжнародного права прав людини. Однак у питанні захисту

довкілля у період збройного конфлікту у разі суперечностей між нормами МПІ та нормами інших галузей міжнародного права переважаючи силу будуть мати норми саме МПІ [8].

Адже, для вступу до ЄС Україна мусить транспонувати та впровадити більше 200 директив, регламентів, забезпечити інтеграцію екополітики, а також впровадити судову практику. З Додатку XXX Угоди про асоціацію 29 директив та регламентів, які Україна мала імплементувати, не всі і досі транспоновані та впроваджені. У Міністерства з'являться нові функції, можливо, нові інституції, щоб впроваджувати нові регламенти/директиви, наприклад, щодо хімічних речовин. Тому було б добре, щоб коли законодавство буде транспоноване, інституційна система була вже готова до його подальшого впровадження з належною якістю і швидкістю. Щодо контролю за прийня-

тим законодавством, роль екоінспекції важлива, але і стан загального реформування в країні визначає ефективність контролю. Недаремно Україна та ЄС почали переговори з загальних реформ – корупція, поліція, прокуратура, суди. Як член ЄС, Україна буде потребувати інституційного ресурсу для взаємодії з ЄС: участь в інституціях ЄС, звітування щодо впровадження політики та законодавства, подання необхідних даних і статистики [5].

Амбітні плани щодо впровадження Європейського зеленого курсу в Україні також розтягуються в часі. Принципи належного екологічного врядування впроваджуються фрагментовано. Процес реорганізації управління галуззю просувається повільно. Зміни/ реструктуризація в Міністерстві відбуваються, але складно оцінити їх ефективність. Система реформується повільно. Проте, у консультаціях з громадськістю розробля-

Таблиця 1

Основні сучасні виклики у сфері охорони довкілля в Україні

Основні виклики у сфері охорони довкілля в Україні		
	Напрями	Складові
1.	Наслідки війни	– масштабні руйнування інфраструктури, забруднення ґрунтів, води та повітря вибухонебезпечними речовинами; – порушення екосистем на окупованих та прифронтових територіях; – відсутність належного моніторингу екологічного стану через воєнні дії; – необхідність оцінки та документування екологічних злочинів для подальших компенсацій.
2.	Недостатня ефективність екологічного управління	– дублювання функцій між державними структурами (Міндовкілля, Держекоінспекція, місцеві органи); – недостатня координація між державними та регіональними органами; – корупційні ризики при видачі дозволів на користування природними ресурсами.
3.	Недофінансування екологічних програм	– бюджетні кошти часто перерозподіляються на оборонні потреби, що обмежує реалізацію природоохоронних проєктів; – низький рівень залучення «зелених» інвестицій та міжнародної допомоги.
4.	Проблеми адаптації до європейських стандартів	– повільне впровадження вимог Директив ЄС у рамках Угоди про асоціацію до ЄС; – недостатня спроможність місцевих органів влади виконувати європейські екологічні норми; – потреба у створенні системи моніторингу, звітності та перевірок відповідно до принципів ЄС (EIA, SEA, IPPC тощо).
5.	Кліматичні зміни	– зростання частоти екстремальних погодних явищ: посухи, повені, пожежі; – зменшення запасів прісної води, деградація ґрунтів; – відсутність цілісної системи адаптації до змін клімату.
6.	Недостатня екологічна свідомість суспільства	– низький рівень екологічної освіти й культури споживання; – недостатня участь громадськості в процесі прийняття екологічних рішень; – переважання короткострокових економічних інтересів на екологічними.
7.	Корупційні ризики у сфері природокористування	– отримання дозволів на використання природних ресурсів (води, надр, лісу) через хабарі; – заниження штрафів або приховування порушень; – непрозорі тендери на використання земель природоохоронного призначення; – приховування екологічної інформації

Джерело: складено автором

ється, приймається і починає впроваджуватися план реформи державної інституціональної та фінансової систем у сфері охорони довкілля [3].

Як показали результати дослідження, існуючі проблеми в контексті досліджуваної теми носять характер багатоаспектності, тому вважаємо за потрібне класифікувати сучасні виклики у сфері охорони довкілля в Україні за наступними напрямками (табл. 1).

Але, не дивлячись на те, що, як зазначалося на брифінгу Міндовкілля 2025 року, «Україною вже розроблено сім методологій для оцінки шкоди, завданої війною, зокрема щодо водних,

земельних та лісових ресурсів, а також якості повітря» [4], для проведення ефективної оцінки та подальшого відновлення довкілля необхідні термінові та консолідовані дії як на державному так і на міжнародному рівні.

Сьогодні головна задача полягає не лише у визначити чітких кроків щодо протистояння існуючим викликам та вирішення проблем у даній сфері, але й визначення необхідних ресурсів, за допомогою яких можливе досягнення поставлених задач. Для цього необхідно максимально ретельно проаналізувати існуючі внутрішні можливості (аналіз сильних та слабких сторін) для обґрунту-

Таблиця 2

**Відповідність сучасних викликів, шляхів вирішення і ресурсів
у сфері охорони довкілля в Україні**

	Сучасні виклики	Шляхи вирішення	Необхідні ресурси
1.	Екологічні наслідки війни (забруднення ґрунтів, руйнування природних тери- торій, екологічні злочини)	– Проведення екологічної оцінки збитків; – Створення державної програми віднов- лення довкілля після війни; – Залучення міжнародної допомоги (ЄС, ПРООН та ін.); – Розробка механізмів компенсації від агресора	– Міжнародне фінансування; – Екологічні експерти; – Дані супутникового моніто- рингу; – Нормативно-правова база для відшкодування збитків
2.	Недосконалість системи державного управління та контролю	– Реформування державної екоінспекції; – Створення прозорої системи електрон- них дозволів; – Упровадження автоматичного моніто- рингу стану довкілля	– Кваліфіковані кадри; – ІТ – інфраструктура; – Фінансування з держбюджету та донорських програм
3.	Недофінансування природних заходів	– Розширення джерел фінансування (еко- логічні податки, «зелені» облігації); – Створення регіональних фондів розви- тку та охорони довкілля; – Залучення приватного сектора через механізми державно-приватного партнер- ства	– Державний та місцевий бюджети; – Міжнародні гранти; – Інвестиції бізнесу.
4.	Кліматичні зміни та дегра- дація екосистем	– Реалізація державної політики адаптації змін до клімату (Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року); – Розвиток відновлюваної енергетики та енергоефективності; – Збереження біорізноманіття	– Технічні інновації; – Енергетичні ресурси; – Гранти ЄС, Світового банку, GEF/
5.	Відставання від екологічних стандартів ЄС	– Гармонізація законодавства з директи- вами ЄС; – Підготовка кадрів для впровадження європейських норм (EIA, SEA, IPPC); – Міжнародна співпраця	– Правові консультації та експертна підтримка ЄС; – Освітні програми; – Інституційна підтримка
6.	Низький рівень екологічної свідомості населення	– Екологічна освіта та просвіта у школах, ЗВО, громадах; – Підтримка громадських екологічних ініціатив; – Поширення інформації через медіа	– Фінансування освітніх про- єктів; – Підтримка недержавних орга- нізацій; – Соціальні комунікації
7.	Корупційні ризики у сфері природокористування	– Діджиталізація дозвільних процедур; – Публічність екологічних даних; – Підзвітність посадовців	– Електронні платформи; – Законодавчі зміни; – Громадський контроль

Джерело: складено автором

вання спроможності власних сил щодо вирішення проблемних питань та визначити вплив і можливості використання зовнішніх факторів та ресурсів (фінансування, технологічна підтримка експертна допомога для відновлення зруйнованих екосистем і запобігання новим екологічним загрозам).

Серед основних шляхів подолання існуючих викликів у сфері охорони довкілля можна визначити наступні: інституційне зміцнення: *реформування системи екологічного контролю, діджиталізація дозвільних процедур*; євроінтеграція: *прискорене імплементація екологічного законодавства ЄС*; залучення інвестицій: *створення умов для розвитку «зеленої» економіки, ESG- ініціатив, «зелених» облігацій*; моніторинг і відновлення довкілля після війни: *створення єдиної системи збору екологічних даних, міжнародне співробітництво*; екологічна освіта: *посилення екологічної просвіти, залучення громадських організацій, популяризація сталого розвитку*. Загальну картину відповідності сучасних викликів, шляхів вирішення і ресурсів у сфері охорони довкілля в Україні систематизовано та подано у (табл. 2).

Тож, можемо стверджувати, що, в контексті теми нашого дослідження, пріоритетними заходами сьогодення є: прискорення впровадження базових реформ державного моніторингу стану

довкілля, державного екологічного контролю, реформи юридичної відповідальності за погіршення стану довкілля і порушення природоохоронного законодавства та фінансової реформи у сфері охорони довкілля та клімату. Без проведення цих реформ в умовах повномасштабної війни росії проти України довкілля і надалі залишатиметься мовчазною жертвою, а уряд України в цілому і Центральний орган виконавчої влади у сфері охорони довкілля, зокрема, залишатиметься стороннім спостерігачем у виконанні своїх зобов'язань згідно з переговорної рамки.

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження дозволяють констатувати, що державне регулювання у сфері охорони довкілля стикається з комплексом викликів, що поєднують воєнні, економічні, інституційні та кліматичні фактори. Сучасні виклики державного регулювання охорони довкілля в Україні вимагають комплексного підходу, який поєднує: ефективну екополітику, достатнє фінансування, цифрові інструменти управління, міжнародну підтримку, активну участь громадянського суспільства. А подолання існуючих проблем потребує системного підходу, ефективної міжвідомчої координації, посилення міжнародного партнерства та активної участі громадянського суспільства.

Список літератури:

1. Бредіхіна В. Л. Зміст та юридична природа поняття ресурсно-екологічної безпеки. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 2. С. 103–109.
2. Головка А. Л. Правові принципи природоохоронної діяльності: загальнотеоретична характеристика. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2019. № 6(40). С. 8–11.
3. Довкілля та кліматична стійкість східного партнерства – оцінка перспективи досягнення в Україні: аналітичний звіт. Київ, 2020. URL: https://necu.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/environmental-and-climate-resistance_web.pdf.
4. Злочини війни проти довкілля: питання не лише України, а й усього світу: Офіційний сайт Міндовкілля України. URL: <https://mepr.gov.ua/zlochyny-vijny-proty-dovkillya-pytannya-ne-lyshe-ukrayiny-a-j-usogo-svitu/>.
5. Інституційна реформа системи охорони довкілля України – обов'язкова умова членства в ЄС: аналітичний звіт. Національний екологічний центр України. Київ, 2024. URL: <https://necu.org.ua/institucijna-reforma-systema-ohorony-dovkillya-ukrayiny-obovyazkova-umova-chlenstva-v-yes/>.
6. Ключові наслідки для довкілля від російської агресії в Україні 24 лют. – 31 бер. 2022 р. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39097.html>.
7. Микулець В. Ю. Правові аспекти вимоги компенсації екологічної шкоди внаслідок війни рф в Україні. *Юридичний вісник*. № 2 (63). 2022. С. 23–29. DOI: 10.18372/2307-9061.63.16705.
8. На межі виживання: знищення довкілля під час збройного конфлікту на сході України / А. Б. Блага І. В. Загороднюк, Т. Р. Короткий, О. А. Мартиненко, М. О. Медведєва, В. В. Пархоменко; за заг. ред. А. П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. К. : КИТ, 2017. 88 с.
9. Планування відновлення довкілля: Аналітична записка МБО «ЕПЛ». 2022. 55 с. URL: <http://epl.org.ua/eeco-analytics/planuvannya-vidnovlennya-dovkillya/>.
10. Пугач А. М. Функції державного управління у сфері охорони довкілля. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. Дніпро, 2019 р. № 2 (66). С. 123–126.
11. Рябець К. Адміністративно-правове регулювання навколишнього природного середовища раціональне використання природних ресурсів: актуальні проблеми. *Право України*. 2006. № 3. С. 97–100.

12. Тішкова Н. Л. Реформування державного управління охороною навколишнього середовища в контексті Європейської інтеграції України : дис. на здобуття к. держ. упр. : 25:00:01. «Теорія та історія державного управління» / Н.Л. Тішкова. Д., 2018. 265 с.

Sokhatyuk L. M. CONTEMPORARY CHALLENGES AND PROSPECTS FOR IMPROVING STATE REGULATION OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN UKRAINE

The article examines the state of the art and current challenges in the sphere of state regulation of environmental protection in Ukraine and identifies promising ways to resolve problematic issues in this area. In particular, the need for a comprehensive study of current challenges of state regulation of environmental protection in Ukraine, identification of the main problems and search for the ways to improve the mechanisms of environmental management taking into account environmental standards and global trends of sustainable development is substantiated. Considering the multifaceted nature of the existing problems in the context of the topic under study, current challenges in the sphere of environmental protection in Ukraine are classified according to certain general areas. The need for urgent and consolidated actions both at the state and international levels regarding the effective assessment and subsequent restoration of the environment is noted. The main ways to overcome the existing challenges in the sphere of environmental protection are systematized and presented: institutional strengthening; European integration; attracting investments; monitoring and restoration of the environment after war; environmental education; overcoming corruption risks. The necessary resources for the implementation of promising measures to solve problems and overcome challenges in the sphere of environmental protection in Ukraine are identified. It was noted that current challenges to state regulation of environmental protection in Ukraine require a comprehensive approach: effective environmental policy, adequate funding, digital governance tools, international support, and active civil society participation. Addressing existing problems requires a systemic approach, effective interagency coordination, strengthened international partnerships, and active civil society engagement.

Key words: state regulation, state authorities, environmental protection activities, ecology, state environmental policy, mechanisms, environmental protection.

Дата надходження статті: 31.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025